
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XII

SECTIO J

1999

Wydział Pedagogiki i Psychologii
Indywidualne Studium Doktoranckie
przy Instytucie Psychologii UMCS

ANNA MAĆKO

*Stanisław Popek —
„Barwy i psychika (percepcja, ekspresja, projekcja)”*

Stanisław Popek, „Colours and man's psyche (perception, expression, projection)”

Zjawisko barwy, które mimo iż fascynowało ludzi od dawna, jest wciąż pełne tajemnic. Książka *Barwy i Psychika* jest próbą przybliżenia czytelnikowi zagadnień leżących na pograniczu psychologii, nauk przyrodniczych i humanistycznych, pozwalających mu lepiej zrozumieć, czym jest dla człowieka kolor, jaką rolę odgrywają w jego życiu zjawiska barwne.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Teorie percepcji barw*, autor wprowadza nas w ogólną problematykę percepcji barw. Przedstawia odkrycia fizyków: Newtona, Younga, Maxwella i Einsteina, które pomogły poznać i zrozumieć fenomen barwy — właściwości światła. Opisano tu również trzy prawa Grassmana, dotyczące mieszania barw światła na płaszczyźnie ekranu, a także badania, które swe źródło mają w fizjologii. Podobnie jak badania fizyków opierały się one na przesłaniach filozoficznych Gorgiasza, Protagorasa, Demokryta i Heraklita. Związki zjawisk barwnych i psychiki występują w rozważaniach i badaniach Goethego, Mullera i Hemholtza. Omówione zostały fizjologiczne podstawy widzenia barw, budowa i funkcjonowanie oka, a także system analizatora wzrokowego autorstwa J. Konorskiego. Przedstawione są również próby widzenia fotonowego (kolorowego) i skotopowego (nocnego), teorie Younga-Hemholtza, Heringa, Ladd-Franklin. Opisane są też zjawiska obrazów następczych, kontrastu barw, adaptacji na barwy i stałości spostrzegania barwy oraz różnych typów ślepoty na barwy: monochromatyzmu, dichromatyzmu i trichromatyzmu. Ostatnia część tego

rozdziału dotyczy modeli wyjaśniających powstawanie barw i widzenie barwne w ujęciu Goethego, Rungego, Wundta, Ostwalda, Munsela, Kleego i Harrisa. Autor przybliży tu także ewolucję palety malarskiej. Definiuje pojęcie palety malarskiej, pisze o sposobach uzyskiwania barwników w różnych epokach oraz wskazuje na dwa czynniki warunkujące rozwój palety barw. Pierwszy z nich to możliwości technologiczne wytwarzania pigmentów oraz ich dostępność. Drugi to wartości symboliczne i ekspresyjne przypisywane określonym barwom.

Rozdział drugi dotyczy ekspresyjno-symbolicznej wartości koloru w dziełach sztuki. Autor krótko przedstawia drogę znaków wizualnych tworzących język symboliczno-abstrakcyjny, które na początku miały funkcję symboliczną, a z czasem rozdzieliły się na znaki typowo informacyjne (pismo) i znaki symboliczne przedstawiająco-obrazujące (rysunki, malarstwo, rzeźba). Następnie omówione są warstwy struktury dzieła plastycznego — warstwa przedstawieniowa, formalna i aksjologiczna. W syntetycznym ujęciu przedstawiony jest także sposób wykorzystywania koloru i zjawisk barwnych od najwcześniejszych przejawów twórczości człowieka w okresie paleolitu do czasów współczesnych oraz udział barw w kształtowaniu się wyrazu dzieł sztuki różnych epok.

Następny rozdział przybliży zagadnienie barwy jako symbolu i wartości w tradycji humanistycznej. Na początku autor wyjaśnia istotę symbolu i symbolizacji, przedstawia sposoby rozumienia symbolu we współczesnej nauce i psychologii — psychoanalizie i psychologii głębi. Następnie ukazuje, jak barwa jako symbol była obecna w wytworach człowieka od samego początku cywilizacji ludzkiej. Dokonuje przeglądu funkcji koloru-symbolu w różnych kulturach (starożytnym Egipcie, Grecji, Chinach) i religiach (braminizmie, wierzeniach ludności Tybetu). Przytoczone są też powiązania barw ze znakami zodiaku. Rozdział kończy tabela syntetycznie ujmująca symbolikę kolorów w świetle poglądów różnych badaczy.

W kolejnym rozdziale opisane są podstawy teoretyczne związku barw z psychiką. Autor wskazuje na Goethego jako na myśliciela, który zapoczątkował psychologiczną interpretację mechanizmów percepcji barw. Problemem ściśle psychologicznym jest bowiem wpływ barwy na sferę intelektualną i emocjonalną człowieka oraz ujmowanie barwy jako wartości w porozumiewaniu społecznym i środka wyrazu, i projekcji osobowości. Przybliżone są tu próby wyjaśnienia związku między barwami i emocjami w świetle teorii asocjacji. Opisana jest koncepcja M. A. Rickers-Ovsiankiny i E. G. Schatchela. Przytoczone są też nie udokumentowane tezy Rorschacha dotyczące związku cech osobowości z reaktywnością człowieka na barwy. W dalszej części omówione są zależności stanu psychofizjologicznego od barwnego środowiska wizualnego. Przyjmuje się, że barwa — siła sprawcza przeżyć emocjonalnych jest także instrumentem wiedzy człowieka. Na bazie takiego założenia powstał Test Barwnych Piramid, który autor opisuje w tym rozdziale. W końcowej części rozdziału podkreślona

jest rola światła w życiu istot żywych i stwierdzenie, że jest ono nie bez znaczenia nawet dla materii nieożywionej, czego przykładem są reakcje metali na światło. Autor wskazuje na rolę psychologii Wschodu w dowartościowaniu wpływu światła i barwy na funkcjonowanie człowieka. Psychologie Wschodu przyjmują, że dobre samopoczucie psychofizjologiczne zależy od właściwego przyswajania i rozprowadzania energii. Za owe przyswajanie i rozprowadzanie energii odpowiedzialne są czakramy, z których każdy ma inną barwę. Podsumowaniem rozdziału jest próba syntezy, w której przedstawiona jest relacja barw i psychiki w aspekcie poznawczym, emocjonalnym, charakterologicznym i symbolicznym.

Następny rozdział, zajmujący się barwą w diagnostyce psychologicznej, autor rozpoczął od wskazania na trudności analizy spontanicznych wytworów plastycznych. Przechodzi później do zdefiniowania pojęcia projekcji, wyodrębnienia projekcji twórczej i wskazania na zawężenie zainteresowań do twórczej działalności plastycznej i jej ekspresyjnego charakteru. Przybliżył pojęcie ekspresji i wskazuje na fakt, że najwyższą wartość projekcyjną mają wytwory określane jako „naturalna ekspresja twórcza”. Następnie przedstawia model struktury wytworu plastycznego na podstawie różnych teorii estetycznych. W dalszej części jest mowa o dwóch różnych procesach projekcji w odniesieniu do koloru i zjawisk barwnych. Jeden z nich to kreowanie swojego wewnętrznego świata w wytworze plastycznym, drugi to zjawisko rzutowania własnych stanów emocjonalnych w sytuacji odbioru o charakterze preferencji. Autor omawia Test „Lustro kolorów” D. i E. Sun, oparty na zasadzie preferencji barw, oraz przedstawia inny sposób wykorzystania barw nie tylko w diagnostyce, ale też w regulacji psychicznej — tworzenie barwnej mandali. Prezentuje też niektóre narzędzia badawcze, takie jak Test Kolorów M. Lüschera, Test Barwnych Piramid oraz wersję eksperymentalną Testu Kolorowych Kwadratów A. Weysenhoff.

Szósty rozdział, nawiązujący do medycyny, zatytułowany jest *Barwy w terapii*. Zawarta jest w nim wiedza z pogranicza parapsychologii i chromoterapii. Autor pokazuje, jak daleko sięga tradycja posługiwania się światłem jako elementem leczniczym. Używali go już Babilończycy, Rzymianie, Persowie, Egipcjanie i Chińczycy. Ponownie, tym razem znacznie szerzej, opisywana jest rola czakramów. Podkreślona jest rola kolorów pokarmów, które sterują „gospodarką energetyczną” ludzi. Przedstawiona jest współczesna metodyka leczenia barwami, na którą składa się przyjmowanie barw z pożywieniem, naświetlanie produktów barwą własną, przyjmowanie kolorów z wodą, kolorowe kąpiele, barwne „opalenie się”, barwne naświetlanie, kąpiel słoneczna, wizualizacja barwna, „wdychanie kolorów” i medytacja z barwami. Podane są reguły stosowania terapii barwnej oraz przykłady doboru barw w niektórych typach schorzeń. Opisana jest też w tym rozdziale „mandala” jako terapia kreatywna. Podkreślono tu rolę C. G. Junga we

wprowadzeniu idei mandali do współczesnej psychologii. Przedstawione są także zasady pracy przy tworzeniu mandali.

Następne rozdziały oparte są na badaniach własnych autora. Rozdział siódmy przybliża zagadnienia związane z badaniami nad percepcją barw przez dzieci i młodzież. Przytoczone są badania autora mające odpowiedzieć na pytania o kształt preferencji kolorystycznych u dzieci w zależności od wieku, a także na pytania o dynamikę procesu nazywania barw. Opisane jest też narzędzie badawcze — Test Percepcji Kolorów S. Popka oraz cała procedura badawcza jego przygotowania. Przedstawione wyniki pokazują, jak kształtują się preferencje kolorystyczne dzieci przedszkolnych i dzieci w wieku 7–9 lat. Ten sam test jest wykorzystany w badaniach nad preferencjami kolorystycznymi dzieci i młodzieży w wieku 10–18 lat.

Przedostatni rozdział dotyczy związku kolorów z emocjami w świetle badań empirycznych przeprowadzonych na młodzieży. Autor ponownie pisze o oddziaływaniu barw na człowieka. Opisuje metodę terapeutyczną zwaną „arteterapią”. Wskazuje na fakt, iż już od kilkudziesięciu lat kolor jest stosowany do diagnozowania stanów emocjonalnych, wykorzystując wiążące się ze sobą wartości emocjonalne i symboliczne. Skłoniło to autora do podjęcia badań empirycznych pozwalających stwierdzić, jakie są związki między symbolicznymi znaczeniami kolorów i określonymi stanami emocjonalnymi w naszym kręgu kulturowym oraz czy te znaczenia są zgodne z ogólnie przyjętymi w literaturze. Przedstawia metodę badań, użyte materiały i sposób organizacji badań. Wyniki tych badań dają obraz związków określonych kolorów z emocjami charakterystycznymi dla naszego kręgu kulturowego. Dzięki tym badaniom ustalono tak zwane syndromy emocjonalności określonych barw, co daje szansę diagnozowania stanów emocjonalnych dzieci, młodzieży i dorosłych.

Dziewiąty rozdział — *Kolor w ekspresji plastycznej dzieci i młodzieży* — zawiera charakterystykę badań nad rozwojem kolorystyki w twórczości plastycznej dzieci i młodzieży. Opiera się ona zarówno na literaturze dotyczącej tego zagadnienia, podkreślającej dynamikę ekspresji kolorystycznej w zależności od faz i etapów rozwoju twórczości plastycznej w tej grupie wiekowej, jak i na własnych badaniach autora nad kolorem w ekspresji plastycznej dzieci i młodzieży w wieku od 3,6 do 14,6 lat.

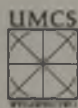
Pozycja ta bardzo wyczerpująco porusza zagadnienie barwy jako symbolu i wartości w tradycji humanistycznej, przy czym autor pisząc, o tych zagadnieniach, nie ogranicza się tylko do humanistycznej perspektywy. Wiedza, którą nam prezentuje, nie jest tylko wynikiem refleksji, ale też efektem przeprowadzonych badań. Bardzo szeroko omawia też problematykę barwy w terapii, poszerzając spojrzenie na zjawisko barwy o zdobycze innego kręgu kulturowego — psychologii Wschodu.

Trudnością, dla osób z wykształceniem tylko humanistycznym, mogą się okazać fragmenty, takie jak np. porównanie osiągnięć Newtona z wcześniejszymi teoriami czy też tłumaczenie zjawiska światła i barwy przy pomocy bardziej zaawansowanych koncepcji fizycznych. Pełne ich zrozumienie wymaga bowiem pewnej znajomości fizyki.

Książka ta zainteresuje każdego zastanawiającego się nad związkiem barw z psychiką człowieka, jego organizmem, chcącego lepiej zrozumieć oddziaływanie kultury na człowieka oraz działanie sił tkwiących w człowieku, odpowiedzialnych za powstawanie owej kultury.

SUMMARY

The book summarizes a few years of research and theoretical studies on the relation between the surrounding world and man's psyche. Colours as the effect of light dispersion are one of the basic life energies. They are also a means of expression and symbolism in art. The author analyzes the theories of colour sight, the evolution of the painter's palette in art, the expressive means and colour symbolism since the times of the Sumerians, Egyptians and Greeks. In this way, the author makes reference to tradition — lasting for over five thousand years — of knowledge preceding scientific research (in physics, physiology and mainly psychology) on the mechanisms of colour sight and their distortions, on the effect of colours on man's emotional sphere, on the phenomenon of projection and its use in psychological diagnosis, on chromotherapy, etc. In particular, the author presents abundant results of empirical studies on perception and colour expression as well as the relation between colours and emotions.

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU MARIII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin
POLSKA
